

ENTREVISTA A JORDI SABATER PI

Fotografies: Montse Garcia Rovira
Dibuixos: Jordi Sabater Pi

Entrevista a:

Jordi Sabater Pi

Per Xantal Demaret

El Dr. Jordi Sabater Pi em rep a casa seva, i em convida a passar a la sala d'estar, una taula plena d'articles i documents fa d'improvisat despatx; ens trobem rodejats de dibuixos de primats, d'objectes ètnics i de fotografies d'Àfrica: una gran acàcia aixopluga un elefant de la sabana; són retalls d'una vida farcida d'aventura, però construïda des de la fermesa i la voluntat. El Dr. Sabater Pi, als seus 80 anys, es troba immers en un mar d'activitats! Escriv i publica llibres, imparteix classes dins el Programa de Doctorat de la UB "Els primats i l'origen de l'Home", realitza conferències i entrevistes... Jo he tingut la sort de tenir-lo com a professor i constitueix tot un referent per a mi, com a primatòleg; el paradigma de l'esperit científic: perseverant i rigorós, apassionat i curiós i sobretot, original. La combinació perfecta per a la creació científica. El Dr. Sabater Pi ha sabut fer de la ciència una art, i només es pot fer art d'allò que estimes. Els seus dibuixos naturalistes en són un exemple ben palès. El Dr. Sabater Pi sent la passió d'Àfrica a la seva sang, el 1940 l'atzar el va portar cap aquell continent indescriptible, quan aquella terra encara conservava bocins d'ingenuïtat, una Àfrica incorrompuda i verge el va rebre, captivant-lo amb tot el seu misteri, la seva cultura ancestral i el seu batec.

Xantal Demaret. -Què significa el continent africà per vostè?

Jordi Sabater Pi. El bressol de la humanitat. Això per si sol ja és un valor extraordinari. Crec que tots hauríem d'anar a l'Àfrica i besar la terra, perquè d'allà procedim tots.

-I la gent? Com va ser la seva experiència?

Els africans són com els europeus: n'hi ha d'una manera i n'hi ha d'una altra. El que

passa és que molts d'ells conserven arrels antigues, cosa molt gratificant i encoratjadora.

-Què és el que volia ser vostè de petit?

Dibuixant.

-Com va acabar compaginant aquesta faceta amb la primatologia?

Bé, això de la primatologia va ser un

fet accidental. Jo vaig anar a l'Àfrica a treballar en una finca, motivat per la misèria després de la guerra. Darrere les finques vaig aprendre a parlar les llengües indígenes, vaig entrar dins el món de la ciència antropològica i vaig tenir la sort d'entrar en contacte amb el Museu de Ciències Naturals de Nova York i aquests són els que em van encoratjar a estudiar els primats.

-Per vostè era un somni ser dibuixant?

M'hauria agradat ser-ho. Bé, ja ho sóc. Però m'hagués agradat anar a la Llotja, a l'escola de dibuix. Però a casa meva consideraven que era una tonteria. Em deien que era perdre el temps, que passaria més gana que un mestre d'escola.

-Així que ha aconseguit compaginar les dues coses...

Jo he dibuixat sempre, des de petit, encara que a casa em deien que no. A casa eren molt estrictes, sobretot el meu pare; sempre deia que no fariem res de bo, nosaltres.

-A vegades els pares...

Segurament ho feien per bé.

-...i sovint aconsegueixen el contrari.

Pots arribar a agafar un complex d'inferioritat i això no és bo.

-Quina formació creu que haurien de tenir els científics naturalistes?

Poden ser biòlegs, veterinaris, metges, antropòlegs... Crec que no hi ha una línia universitària estricta per a això; fins i tot poden no tenir cap carrera, poden ser autodidactes.

-Com vostè al principi.

Sí.

-Creu que els estudiosos de la naturalesa haurien de saber dibuixar?

Sí, crec que és molt necessari saber dibuixar. Sobretot en els treballs de camp. T'estalvies una quantitat enorme de treball i exercites l'observació, cosa que és molt important. A Gran Bretanya ensenyen a dibuixar a tots els biòlegs, zoòlegs, botànics...

-L'ull humà i el traç capten coses que la càmera no capta?

Per dibuixar cal observar i si observes coneixes. Això és elemental. Pots dibuixar bé o malament, però cal que dibuixis, que t'hi fixis...

-Com van ser els seus començaments en el camp de l'etologia? Com va ser la seva integració dins la cultura fang?

Jo he treballat molt de temps a la finca amb el matxet a la mà, o sigui que he començat des de baix de tot. Estava amb els africans tot el dia i ells no parlaven espanyol i vaig pensar que valia la pena aprendre la llengua. Era l'única forma de comunicar-me i parlar amb aquella gent. Qüestió de passar l'estona. Aprent la llengua em vaig començar a interessar per l'antropologia. Vaig entrar en contacte amb el Museu Etnològic de Barcelona i així va començar la cosa.

-Quan va començar a interessar-se pels primats no humans?

Va ser pel Museu de Ciències Naturals de Nova York. Per una sèrie de motius llargs d'explicar vaig entrar en contacte amb el departament d'ornitologia i primer vaig treballar amb les aus indicadores de la mel. Vaig fer una gran amistat amb el conservador del museu, el doctor Chapin que era un dibuixant extraordinari. M'escrivia cartes cada setmana, com si fos el seu fill! Vaig treballar amb ell tretze anys. I un dia em va dir: "per què no estudies els goril·les, que no els ha estudiat ningú científicament?" Em va enviar llibres, documentació i vaig començar a treballar. Però, és clar, no en sabia i ho feia malament. A la fi ho vaig fer bastant bé; la prova està en que m'ho van publicar a Alemanya. Això va ser l'any 56, fa molt de temps, tu encara no havies nascut...

-No, jo sóc del 72...

Així ets del temps del Franco...

-De la seva mort. Recordo quan tenia tres anys, que van emetre-ho per la televisió i vaig dir: "si li posen aquesta pedra al damunt no podrà respirar!"

(Riu.)

-Suposo que vaig captar la sensació que tenia molta gent que ell no s'havia

de morir mai...

Home, encara hi ha gent que hi somia...

-Com van contribuir els seus estudis sobre goril·les a canviar la visió que es tenia d'ells en aquell moment?

Hi ha els meus i els de molta gent. Els meus, especialment, desmitificant-los; perquè els goril·les eren presentats com uns animals molt ferotges, bàsicament de resultes del llibre de du Chaillu del 1850 i escaig, que presenta els goril·les com uns animals terribles que ataquen sense solta

ni volta. I els meus treballs han ajudat a desmitificar tot això mostrant-los com uns animals pacífics, tranquils. Són els animals més bons que hi ha. He estat a Rwanda amb als goril·les a un metre.

-Tinc entès que va ser convidat per Dian Fossey.

Sí.

-Com era la Dra. Fossey?

Amb mi molt bona, però era una dona ferotge, sobretot amb els indígenes i també amb altres europeus.

-Potser era gelosa del seu treball?

Potser sí. Era una mica despòtica, sobretot amb els indígenes, i una mica despectiva amb el treball dels altres. Però vaja, ella em va convidar amb molt d'interès, em va tractar molt bé i estic contentíssim d'haver-hi anat. Fins i tot la National Geographic em va pagar part de les despeses.

-Així que recomanaria aquesta experiència?

Home i tant! Avui dia és difícil fer-ho, però sí.

-De fet jo li preguntava si la proximitat d'un investigador entre els goril·les de muntanya dels quals en queden ben pocs...

Uns 150.

-...doncs pot ser perillosa per als propis goril·les?

Massivament sí. Però si és una cosa puntual... Jo no vaig tocar mai els goril·les, però ho podria haver fet. I la Dian tampoc no ho feia. Però la Jane Goodall sí que tocava els ximpanzés.

-Sí, jo n'he vist molts documentals...

La Jane Goodall també em va convidar a anar allà, a Gombe, però vaig declinar la seva invitació perquè em va dir: "no porti cap càmera fotogràfica".

-Hagués pogut dir: "doncs ja faré dibuixos!"

Sí, bé, jo la conec personalment i "échale guindas al pavo".

-De fet és una de les investigadores de renom en el camp de la

primatologia...

Bé, més que investigadora jo diria programadora, organitzadora, perquè la Jane Goodall, com la Dian Fossey, no han fet tanta recerca.

-Què creu que van aportar?

Bàsicament protecció. S'han ocupat del proteccionisme i de la divulgació, però no van ser massa rigoroses científicament. Bé, és clar que han fet coses importants, però sempre hi ha molta injustícia alhora de reconèixer els mèrits. Tant jo com la Goodall diem ser els descobridors de les conductes culturals i de la possibilitat de situar-les en un mapa antropològic. Els americans, per exemple, me'n reconeixen el mèrit: en Wilson, en el seu llibre sobre la naturalesa humana, em dedica tota una pàgina!

(Em mostra una traducció al castellà del llibre de Wilson)

Llegeix aquí: "Cada conducta..."

-[...] cada conducta de uso de herramientas registrada en África se limita a ciertas poblaciones de chimpancés pero tiene una distribución bastante continua dentro de esta área. Éste es justamente el patrón esperado si la conducta se difunde culturalmente. Los mapas de uso de herramientas por los chimpancés preparados recientemente por el zoólogo español Jorge Sabater Pi pueden colocarse sin que llamen la atención en cualquier capítulo sobre culturas primitivas en un libro de texto de antropología.

Això és important perquè aquí comença la desmitificació: "cultura igual a qualcom exclusiu dels humans". No senyor! També n'hi ha en els ximpanzés.

-Conjuntament amb la cultura vostè creu que la moral, l'altruisme, l'amor, l'amistat, l'odi, són patrimoni exclusiu de la humanitat o també formen part del procés adaptatiu de les espècies properes a l'home?

En major o menor escala formen part del procés adaptatiu. Si poguéssim veure per un foradet els homes del paleolític inferior, quedariem tan esfereïts per la proximitat amb els grans simis que la gent no s'ho creuria. Jo tinc un article publicat sobre: "Did the first humans build nests?" Els primers homes construïen

nius? I demostro que sí. Com els goril·les i ximpanzés.

-Els inicis de l'arquitectura...

Jo també vaig publicar el llibre aquell d'*Etologia de la vivenda humana* que ara s'utilitza molt a les facultats d'arquitectura d'arreu del món. En ell expresso el pensament que a partir d'aquí s'origina l'urbanisme. Que hi ha una continuïtat entre aquests nius i Barcelona.

-També és un tipus de cultura el construir nius?

I tant. Han d'aprendre a fer-ho. No és innat. Un goril·la d'un parc zoològic no sap fer-ho.

-Es diferencien dels nius que construeixen les aus...

Sí, en les aus és instintiu. Els ximpanzés fan una obra molt ben feta dalt dels arbres amb cistelleria.

-I ho fan amb unes plantes determinades?

No, ho fan amb el que troben a mà. Ara s'està estudiant per què d'entre diversos llocs ecològicament iguals en trien un de concret.

-De la mateixa manera que els homes trien un determinat lloc per a una determinada construcció. Quines línies proposaria per a la primatologia?

Hi ha moltes coses a fer. Treballar més amb això dels nius, pautes tròfiques, organolèpsia –per què mengen això si el gust és semblant i no allò-, també organolèpsia en funció del color, conducta social, com es comporten les femelles amb els fills, amb l'entorn, com l'aprofiten... Hi ha moltes coses fetes, però queda feina per fer. Això que vols fer tu, per exemple, de l'ús de plantes medicinals. La utilització de l'espai...

-Les eines comunicatives que empren...

Si hi ha conductes culturals instrumentals... Això és un treball infinit. Jo estic completament convençut que serem jutjats molt severament pel tracte que dispensem a aquests animals. D'aquí

Jordi Sabater Pi (Barcelona 1922)

L'any 1940, com a conseqüència de la guerra civil espanyola, el Dr. Sabater Pi es va traslladar a Guinea, on va compaginar les seves jornades laborals en una finca de cafè amb els estudis d'antropologia dels *fang* del Riu Muni (Ntum), ajudat pel que era el director del Museu Etnològic de Barcelona, el professor August Panyella.

Durant aquests anys va aprendre la llengua *fang* i va dur a terme les primeres investigacions inherents a qüestions relacionades amb la sociologia, antroponímia i cultura material d'aquest poble africà.

L'any 1950 va entrar en contacte amb el Dr. J. P. Chapin del Departament d'Ornitologia del "American Museum of Natural History", amb el qual va col·laborar en estudis ornitològics i al qual va subministrar material. Aquesta relació es va estendre al Departament d'Antropologia que dirigia el Dr. H. L. Shapiro i li va permetre adquirir nous coneixements, literatura especialitzada i relacionar-se amb altres científics d'arreu del món, com el Dr. A. Schultz i el Dr. D. Stark, que el van iniciar en l'estudi de la primatologia de camp, especialment en l'estudi dels pòngids africans.

El 1958 va ser nomenat conservador del Centre d'Investigació Biològica d'Ikunde, a Riu Muni, per a l'estudi de la fauna africana equatorial occidental, així com per a l'estudi d'aspectes antropològics i etnològics dels habitants d'aquesta àrea.

El 1966 va fer la troballa del goril·la albi, Floquet de Neu, el qual va cedir al Zoo de Barcelona, tot i les ofertes milionàries que havia rebut.

Actualment és Professor Emèrit de la Universitat de Barcelona alhora que Professor Honoris Causa de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universidad Autònoma de Madrid. També ha estat guardonat amb el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca (1991), la Medalla d'Or de l'Ajuntament de Barcelona (1996), ha impartit la lliçó August Pi i Sunyer de la Facultat de Medicina de la UB (curs 1996-97) i és un dels tres Presidents Honorífics (junt amb els prestigiosos Professors John Desmond Clark de la University of California, EUA, i Phillip V. Tobias de la University of the Witwatersrand, República de Sudàfrica), del grup de recerca de la Universitat de Barcelona HOMINID Grup d'Orígens Humans. Ha publicat un gran nombre d'articles en revistes de prestigi internacional com: *Nature*, *Man*, *Primates*, *Current Anthropology*, *Folia Primatologica*, etc. i molts llibres, entre els quals destaquen: *El Chimpancé y los Orígenes de la Cultura* (Anthropos, 3a edició 1992), *Gorilas y Chimpancés del África Occidental* (Fondo de Cultura Económica, 2a edició 1993), *Etología de la Vivienda Humana* (Labor, 1985), *Els Tatnatges dels Fang de l'Àfrica Occidental* (Ajuntament de Barcelona, 1992) i *L'Art d'un Naturalista* (Universitat de Barcelona, 1993). La seva biografia es recull en un llibre escrit pel periodista Pere Bonnín i editat per la Fundació Catalana per a la Recerca (1996).

uns anys quan ja no en quedin a l'Àfrica ens ho retreuran. Quan ja els hagin eliminat tots ens diran que no vam fer res, que no vam fer prou.

-Quines creu que són les grans faltes de la humanitat envers la natura?

La falta de la humanitat és la indiferència envers la natura. La humanitat actua d'una forma mancada d'intel·ligència. Estem destruint la natura molt ràpidament. Jo crec que a la velocitat que anem en quaranta anys ja no quedaran grans simis a l'Àfrica. I no fem res.

-Crec que és degut a la tala massiva o al consum indiscriminat?

Tala massiva i matar animals per carn. *Bushmeat*. Maten el goril·la per menjar-se'l.

-Són mercaderia. Però no és un caçador aïllat que en mati un, en maten a...

... a dotzenes. I d'això en tenim la culpa nosaltres perquè no ajudem gens l'Àfrica, és el continent oblidat, ningú no se'n preocupa. Quan se'n preocuparan ja arribarem tard. Si paguéssim les nòmines dels guardes de les reserves jo crec que se salvaria una mica de tot. Però no paguem res.

-Els programes d'ajuda internacional es basen més en qüestions...

Per exemple la sida. I el Bill Gates és qui ha pagat la vacunació de quantitat de gent contra el paludisme, i en canvi el govern dels Estats Units no paga res. Jo crec que tot això s'ha de denunciar. L'altre dia a aquests que van venir d'Alemanya els vaig fer una cosa tremenda i ara quan vingui la BBC també els hi clavaré.

-Jo estic amb vostè. Crec que és imperdonable el que estem fent.

No hi ha dret amb el que fem amb el tercer món d'una manera general. Les tres quartes parts del món es moren de gana i no tenen res. I en canvi hi ha una quarta part de la humanitat que vivim en l'opulència i llencem les coses. És injust però gairebé ningú hi fa res.

-Hi ha una certa conformitat.

Sí que hi ha alguna ONG, una cosa puntual: la Mare Teresa de Calcuta, però

això no és suficient.

-Haurien de ser ajudes de base que partissin dels governs.

Primerament, una cosa que cal fer i n'estic tip de dir-ho: desmitificar els homes. L'home és un individu més que està en aquesta terra. Però no som els amos de la terra. Ens hem erigit en amos de tot.

-L'antropocentrisme seria el monstre.

Clar, és que volem ser els reis de tot i eliminar els altres d'una manera més o menys directa. Aquesta situació a l'Àfrica a molta gent ja li deu anar bé. Que es morin.

-És molt greu.

S'han de desmitificar els humans. Els

homes no tenen compassió. En canvi el meu ximpanzé té compassió.

-Per què els llenguatges científics eviten la utilització de termes referents a les activitats morals dels animals i utilitzen eufemismes com per exemple: conducta agonista per dir amistat? Per què es fa servir un llenguatge tant allunyat d'un que defineixi millor les emocions?

Això té una base religiosa, això està a la Bíblia. Els animals estan al servei dels homes.

-És greu. La religió, el propi caràcter de l'home...

L'antropocentrisme és quelcom que està als gens. Però fixa't, els catalans enraonem

-*emprem la raó*- els altres parlen. Aquí ja comença. *Euskeru* vol dir *la llengua* per antonomàsia, la resta és *erdera*. *Inuit*, que són els esquimals, vol dir *homes*. Els *fang* ve de *fam* que vol dir *homes*. *Bantu* ve de *buuntu* que vol dir *homes*. Els berber diuen *tamezjig* que vol dir *homes*. Per tant, l'altre no és ben bé un home i fins i tot te'l podries menjar.

-A mi em fa pensar que en realitat l'ésser humà se sent una mica perdut perquè contínuament s'ha d'anar reafirmant en tot el que fa.

En el fons deu adonar-se que això no és massa just.

-Això ja és més filosòfic...

Això de la desmitificació s'hauria d'ensenyar a l'escola als nens petits. No tot allò *del hombre que va a la luna*. L'home és incapaç d'anar... a Can Tunis.

-Dels primats no humans que vostè ha estudiat quins li semblen més propers als humans pel que fa a les qüestions negatives?

Aquests primats també són egoistes. No ho coneixem prou bé, ens manca informació. Els que s'assemblen més als humans tenen trets de bondat i de maldat. Els ximpanzés fan guerres.

-I enganyen i s'enganyen entre ells.

I maten els fills dels altres. Jo crec que en el procés evolutiu quan apareixen els primats antropomorfs ja apareixen totes aquestes coses. Algunes no han desaparegut, les hem revestit de cultura, les hem camuflat. La prova està en el fet que molts homes són malvats... les guerres, els assassinats...

-Sense motiu? O potser els motius són econòmics?

Els problemes econòmics són problemes de poder. La riquesa porta poder.

-I entre els ximpanzés hi ha lluites de poder, polítiques...

Sí, i també n'hi havia entre els humans primitius. I entre els actuals.

-Durant la seva estada a l'Àfrica va tenir ocasió de descobrir una nova espècie d'amfibi. Com va anar?

Les granotes goliat en realitat van ser descrites per Boulanger un herpetòleg americà el 1901, però només va descriure un exemplar: alçada, pes. Jo vaig fer un mapa d'allà on es troben, què mengen, el procés metamòrfic.

-Què va suposar per vostè aquesta troballa?

Va ser una troballa una mica ajudada. Vaig anar a París per un altre motiu i el cap del departament d'amfibis em va dir. "Hi ha unes granotes molt grans de les quals

només en tenim una descripció d'un exemplar de principis de segle però que no en sabem res més. Vostè no ens podria ajudar?" Jo vaig dir que n'havia sentit a parlar però que no les havia vist mai. Aquest home es deia Gnul. I vaig dedicar un any sencer a buscar i estudiar la granota gegant. Vaig fer un treball que es va publicar a una revista herpetològica d'Holanda.

-Expliqui'm com va anar allò que ens va explicar a classe d'aquells bastonets que trobaven en els camins situats d'una manera estranya. Vostè deia que això ho feien els ximpanzés i els seus rastrejadors deien que no, que eren els homes.

A les muntanyes de Okorobikó de Rio Muni, estudiàvem ximpanzés. Vam trobar uns bastons clavats a terra molt regulars i el guia indígena em va dir que allò no era res, que ho havien fet els pigmeus. I jo li vaig dir que no. Em va preguntar qui creia que ho havia fet. Els ximpanzés, vaig dir, i es va posar a riure. Al cap d'una setmana ho vam tornar a trobar en un altre lloc de la mateixa muntanya. Això ho feien els ximpanzés però ningú no en sabia res en aquella època. Vaig decidir dedicar-m'hi i va passar molt de temps abans no els vaig poder veure fent-ho. Cada setmana vaig anar a aquelles muntanyes durant un any. I a la fi vaig poder veure com ho fabricaven, com ho utilitzaven, però em va costar, em vaig matar.

-Cal molta paciència.

I cames, perquè aquelles muntanyes són tremendes. Entres dins d'un bosc verge. Però estic content d'haver-ho fet.

-I la importància que ha tingut.

Sí; això després ho ha estudiat molta gent. Recordo una vegada que treballava amb uns nord-americans, un d'ells també em va dir que allò no era res. En aquest món, la ciència moltes vegades és una qüestió de perseverança. No cal ser gaire intel·ligent. Qüestió de ser treballador i perseverant.

-Perseguir allò que vols, tenir clars els objectius.

És clar, i encara que un dia no vagi bé, pensar que l'altre ja anirà millor. No cansar-te. T'ha d'agradar, també. I a mi això m'agradava molt. És una mica una aventura.

-En aquest tipus de treball científic hi ha un fort component romàntic.

El descobriment a nivell naturalista és una cosa molt bonica. A més a més, aquella Àfrica de la meva època era encara molt verge.

-Vostè està enamorat d'Àfrica...

Hi he viscut trenta anys. Trenta anys de la meva joventut que és quan estàs millor.

-Suposo que Àfrica no pot deixar mai indiferent.

Has estat a l'Àfrica?

-Només al nord d'Àfrica...

No té res a veure amb la subsahariana!

-Ara passaré a fer-li unes preguntes sobre Floquet de Neu.

Però això ja ho sap tothom. Se n'ha parlat *ad nauseam*.

-Sí, però jo li faré preguntes més a nivell humà. Vostè quan veu el Floquet en el seu recinte què sent?

Jo crec que aquests animals -no el Floquet de Neu- els goril·les i especialment aquests animals intel·ligents, no haurien d'estar en un parc zoològic. És com un humà dins la presó. Jo he treballat al parc zoològic, però no hi estic a favor.

-Com creu que hauria de ser un parc zoològic?

Crec que no n'hi hauria d'haver. Per veure animals hi ha vídeos molt bonics o, per a aquells que tenen diners, que se'n vagin a l'Àfrica i participin en un safari fotogràfic d'aquells.

- És a dir, troba aberrant la tasca de reclutament d'animals com si fos una col·lecció.

Això tenia un sentit al segle XIX quan la gent no sabia res i veien la girafa, el talp; però avui en dia no té sentit perquè fan unes pel·lícules magnífiques. No val la pena... Què n'opines? A més implica sacrificar aquests animals, condemnar-los.

-Quan veig un gran primat o un de petit, els miro als ulls i m'hi sento reflectida.

Els seu ulls són tristos.

-I les seves activitats són repetitives

Són malaltisses.

-És com si empresonessis un home.

Fan estereotípies constantment. Es mengen els excrements, es mengen els vòmits. Això, en estat natural, no ho fan. Ara hi ha una noia que està fent el doctorat, la Sandra, que està estudiant el reconeixement dels goril·les davant dels miralls i ha descobert que n'hi ha un que es reconeix! Això és un descobriment importantíssim, perquè sempre s'havia dit que els goril·les no es podien reconèixer. I per què es coneix aquest? Per diversos motius. Es coneix perquè és un animal molt tranquil, que no es menja els vòmits, que no és copròfag, això vol dir que els

goril·les, quan estan bé, es coneixen davant del mirall. Això també vol dir que els del zoo estan tots malalts, són tots uns psicòtics.

-Seria bo veure si en estat natural es reconeixen.

No ho podem fer en estat natural, però si un ho pot fer vol dir que ho poden fer; cal aconseguir una mostra més gran.

-Però seria estrany que no es poguessin reconèixer perquè bé han de reconèixer senyals visuals entre ells.

Però els del zoo estan en un estat psicòtic que no els permet reconèixer-se.

-Jo fins fa poc temps em deprimia en anar al zoo.

Però jo no em limitaria només als primats. Un altre animal per estudiar són els lloros. A Harvard ara estudien lloros i aquí també, en una granja de lloros que hi ha a Cardedeu. Els lloros tenen dominància cerebral, i utilitzen o la mà dreta, o la mà esquerra, o l'ull dret, l'ull esquerre...

-Conec gent que té lloros i m'han explicat cada cosa que...

Això dóna per una tesi, però ningú no els vol estudiar. Només volen estudiar els micos. S'ha de ser tonto perquè això té publicació segura.

-Segur que després de llegir això a la revista hi haurà qui en tindrà ganes.

Els primers van ser els de Harvard, amb una doctora que va publicar un llibre, no ho vàreu veure per la tele? Impressionant! El lloro gris, *Psittacus erithacus*, de cua vermella. La investigadora li ensenyava coses de colors i el lloro contestava: *yellow, red*.

-Mare de Déu!

I també figures amb angles: *how many corners?* I el tio deia: *three, four, one, seven*.

-Jo em pregunto: si un lloro és capaç de fer això, què farà un primat?

No, no és que un lloro sigui com un primat. Vam comprar aquest llibre. Són coses que no sabem. Veure aquests lloros com parlen, contestant-te com una persona! Dels animals quasi no en sabem res.

-Pensa que els científics no miren bé els animals?

Home, n'hi ha que els miren bé, però potser d'una forma esbiaixada.

-Els hauríem de mirar d'una altra manera?

Sí, jo crec que hi ha un error. No obstant, n'hi ha que en saben molt. Els anglesos, els japonesos. A mi això m'agrada molt perquè ens ajuda a comprendre què passa a la vida. Nosaltres no som res de l'altre món. Pensa que l'origen de la vida té 3.500 milions d'anys. Amb aquest temps es pot fer tot. Molta gent diu: "però tot està molt ben fet". Però que no sap quan s'ha trigat a fer? 3.500 milions d'anys! Des de les primeres molècules, des de la primera reproducció molecular fins ara 3.500 milions amb una continuïtat. Això va bé, continua, això no va bé, desapareix. Com va dir en Darwin.

-Tot això és com una fantasia.

No. És com ha de ser. El carboni té quatre valències i té la possibilitat de fer cadenes i aquí està la mare de tot. El carboni pot fer això i així ho ha anat fent. I les coses estan molt ben fetes. Encara que això és discutible perquè no tenim contrast. Però si poguéssim comparar amb un altre planeta... Què n'opines de la pregunta de si el cosmos té un sentit?

-Jo crec que potser això no ho arribarem a saber mai. M'agrada pensar que l'ésser humà té un grau d'ignorància. Se'm fa molt grossa aquesta pregunta.

Jo als estudiants els pregunto: vosaltres penseu que el cosmos té un sentit? Es queden perplexos. Jo els contesto que el cosmos té el sentit que vulguis. I com que ningú torna del viatge final, tothom té raó.

-I quin és el viatge final?

La mort. El cosmos no pot tenir sentit. Mal assumpte si en tingués.

-Per què? Voldria dir que té una finalitat i aleshores... Estem sotmesos a una pressió religiosa, moral i cultural que ens fa pensar que les coses sempre tenen un sentit.

Però els científics diuen sempre que el

cosmos no té sentit. No en pot tenir. Té el sentit que li vulguis donar. Per als musulmans en té un, per als cristians en té un altre, per als agnòstics un altre. I tothom té raó.

-Hi ha una sèrie de coses que s'acaben repetint.

I com que ningú torna, no pot dir: escolti, allò que deia, doncs no era així, eh!

-Quan va néixer vostè?

El 2 d'agost de 1922.

-Un llibre que l'hagi marcat-

La història del temps de Hawking. Fa una filosofia molt interessant de què és el temps. He llegit molts llibres de viatges a l'Àfrica, del Livingstone, de l'Stanley i els exploradors... ja de petit, a les escoles franceses.

-Una pel·lícula que li agradi.

N'hi ha moltes que m'agraden. Quan era petit, la primera pel·lícula que vaig veure fou *Traderhorn*, una pel·lícula d'Àfrica de comerciants de banyes. Em va frapar perquè era la primera pel·lícula que vaig veure, al cinema Tívoli.

-I de més recents?

Aquella de *Memòries d'Àfrica*.

-Li sembla que és una bona aproximació?

Sí, està força bé. Saps què m'agrada d'aquestes pel·lícules? Sentir el cant de les tòrtres. Vol dir que està feta a Àfrica. Vagis a Kenya, Tanzània o Congo sempre les sents cantar.

-Quina olor fa Àfrica?

Ui! Fa una olor de vegetació tallada, de fulles, molt bona.

-Un actor o actriu que li agradi.

Aquell de *Bailando con lobos*. El Kevin Costner.

-Una música, cançó que li agradi.

Les muntanyes del Canigó, *El cant dels ocells*, *Rossinyol que vas a França*.

-Populars catalanes.

A casa nostra, de petits, ens les cantaven.

-Un plat preferit.

Una paella ben feta. Però vegetal. Jo no menjo carn.

-Jo tampoc. I per què? Qüestió de salut?

No, per principis. Com que fa tant que no en menjo, ja no m'agrada.

-Els vegetarians són molt criticats.

Però jo no sóc un vegetarià poca-solta.

-Alguna cosa que no li agradi gens de menjar.

Els embotits.

-Un passatemps.

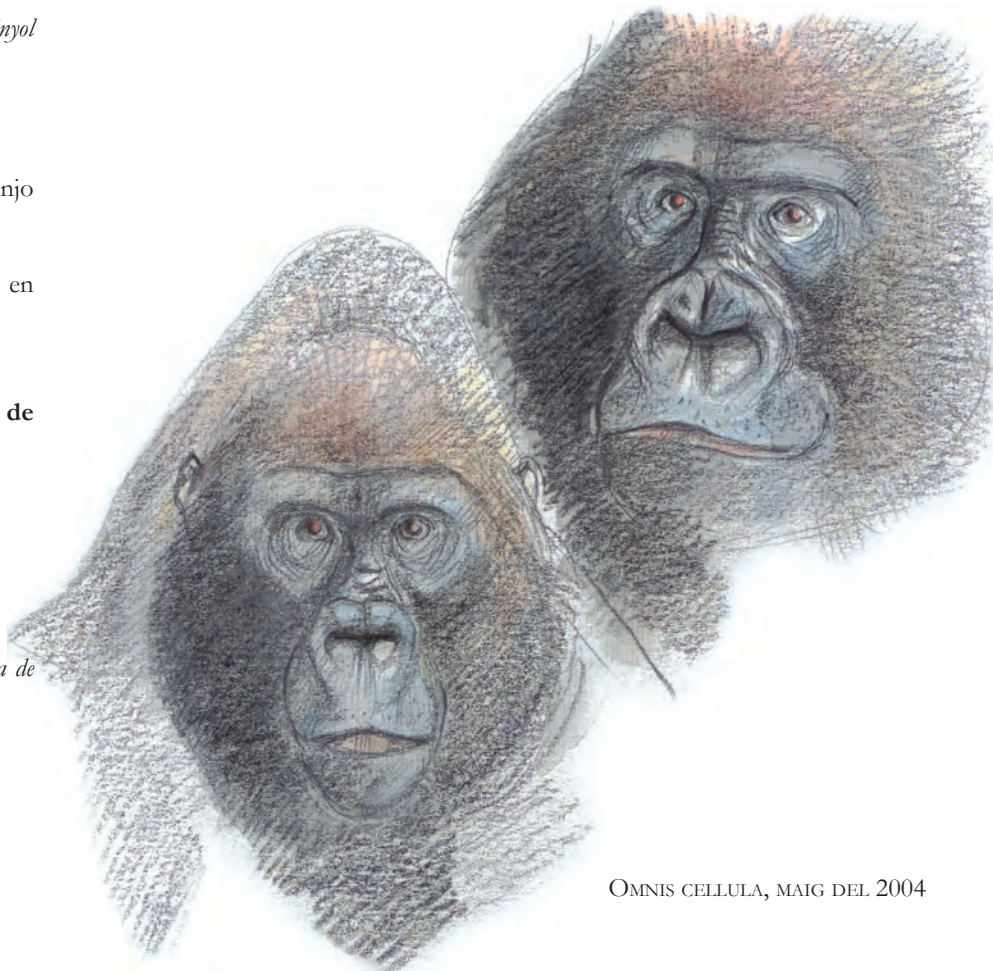
La lectura.

-Quants nés té?

Tres.

-Algun investigador, biòleg, que li agradi?

El Wilson. També té aquell llibre de *Psicologia de la síntesi*.

-Ha tingut a taula o al suro del seu despatx alguna cosa de la qual mai s'hagi volgut desprendre?

Home, no sé. La foto de la sogra. (Noo! És broma!!!, no hi tinc res!)

-Quina és la millor hora del dia?

Quan me'n vaig al llit.

-On aniria de vacances?

A l'Àfrica.

-Això ja ho sabem. Però algun altre paradís somiat que digui: jo aniria a...

A on?

-Jo a Borneo.

El Pirineu també m'agrada molt.

-On estiuaja?

Estiuajàvem a Jaca. Però aquest any ja no hi he pogut anar.

-De quin color és el mar?

Blau.

-Quins desitjos demana als Reis d'Orient?

Salut.

-Somia vostè? Se'n recorda dels somnis?

Sí que somio però no sempre recordo els somnis.

-Li agrada somiar?

Sí.

-Quants idiomes sap vostè?

Francès, anglès, portuguès, català, castellà, fang i una mica d'alemany, però poc.

-Una persona admirable.

George Schaller, que va estudiar els gorilles de muntanya. Un home admirable. L'he conegut personalment. Vam dinar junts a Washington

-És aquell que es va fer una petita cabana i després es va traslladar amb la seva dona i la seva família.

Precisament.

-Vostè fa cas d'alguna dita popular?

No.

-Quines tres coses s'enduria a una illa deserta?

Almenys un llibre, uns prismàtics i potser una màquina de fer fotos.

-Com es definiria en tres paraules?

Xafarder, encuriós, treballador i perseverant. Sí tinc algun mèrit és la perseverança. Crec que hi ha gent molt més intel·ligent que jo. El meu és un cas d'insistència.

-Fins al final...

Fins on he pogut. Hi ha investigacions que no les vaig poder resoldre. Per exemple, vaig estudiar les granotes

peludes (*Trichobatrachus robustus*) i mai no vaig poder-ne arribar a conèixer el procés metamòrfic...

